

Utószó

Hans Giebenrath tragikus története a századforduló német, sőt a világirodalom gyermekirodalmának is kiemelkedő alkotása. A kor pedagógiai problémáinak, a kamaszodó, felnőtté váló fiatalok konfliktusokkal terhes – és többnyire tragikus sorsú – életszakaszának bemutatása a századelő egyik kedvelt irodalmi témája. A serdülő korszak emancipációs törekvései és kudarcai többek között olyan német írókat ihlettek meg, mint Thomas Mann, aki a *Tonio Krögerben* (1903) vagy Hanno Bruddenbrokk történetében dolgozza fel a nyíladózó-változó gyermeki értelem küzdelmeit. Heinrich Mann *Ronda tanár úr* (1905) című regénye, Rilke *A tornaóra* (1899–1902) című novellája, Frank Wedekind *A tavasz ébredése* (1891) című drámája, Robert Musil *Törless iskolaévei* (1906) című regénye ugyancsak a serdülőkor viszonyait foglalkoztatja. Magyar példákat is említhetünk: Molnár Ferenc *A Pál utcai fiúk* (1907) című regénye, vagy a valamivel később, 1920-ban született, de a századfordulós debreceni református egyházi iskola internátusában sínylődő Nyilas Misi szenvedéseit feldolgozó *Légy jó mindhalálig* című

mű ugyancsak a felnőtt világnak kiszolgáltatott gyermekkor krízisét idézi fel.

Hesse 1903 októbere és 1904 eleje között – kisebb-nagyobb megszakítások után – újra szülővárosában, a fekete-erdői Calwban él. Itt írja meg 26 évesen a *Kerek alatt* című regényét. A művet elküldi Samuel Fischernek, hogy könyv alakban való megjelenése előtt részletekben közölje a *Neue Rundschau*-ban. Fischer megköszöni a kéziratot, és közli, hogy 1904-ben sajnos már nem tudja lehozni, de szívesen közvetít a berlini *Vossische Zeitung* felé. Hesse végül a svájci *Neuer Zürcher Zeitung*nak adja írását, amely 1904 áprilisában és májusában 35 részletben közli a regényt. Hesse közben átdolgozza a művet, és 1905-ben önálló kötetben megjelenteti Fischernél – bár a megjelenés dátumaként 1906(!) szerepel. 1925-ben Hesse-életműsorozatot indít a Fischer kiadó. 1927-ben a szerző ifjúkori művét az eredeti „regény” műfajmegjelölés helyett elbeszélésként adja ki. Hesse csínyjában bánik a regény műfajmeghatározással. Az 1927-ben megjelenő *Der Steppenwolf* (A pusztai farkas) című írását és az 1930-as *Narcisz és Goldmund* című terjedelmes munkát is inkább elbeszélésnek, mintsem regénynek tartja.

„A kis Hans Giebenrath történetében és alakjában, akihez mint társ és ellenfél Heilner barátja is elválaszthatatlanul hozzátartozik, az akkori ifjúkori évek krízisét kívántam bemutatni, és közben próbáltam megszabadulni az emlékeimtől is, és miközben ezen kísérleteztem, és mivel hiányzott hozzá a

kellő rálátás és érettség, a vádló és kritikus szerepében léptem fel azokkal a hatalmakkal szemben, akikkel szemben Giebenrath alulmarad, és annak idején jómagam is kis híján alulmaradtam: nevezetesen az iskolával, a teológiával, a hagyományjal és a tekintélytisztelettel szemben. Mint említettem, elhamarkodott vállalkozás volt belevágnom egy iskolás fiú történetének regényébe, és bevallom, csak részben sikerült...” – írja Hesse 1911. április 2-án kelt levelében szüleinek. A recepció azonban nem arról tanúskodik, hogy ez az írás elhamarkodott volna. A kötetet a Fischer Verlag 1906-ban 14 kiadásban közli. 1918-ig százezer példányban fogy el. A hitleri Németországban betiltják, ezért 1939 és 1951 között nem kapható. Az 1972-es Hesse-sorozat darabjait is beszámítva napjainkig mintegy 1,4 millió példányban adták el német nyelven. A regényt eddig 27 nyelvre fordították le, és az író legszigorúbb kritikusa is az életmű egyik legfontosabb darabjaként tartják számon.

Hans Giebenrath története magyarul most olvasható először. A regény Hesse ifjúkori írásművei közé, az úgynevezett Gerbersau-történetekhez tartozik. Gerbersau, a „Börccserzők mezeje” fiktív helységnév, de egyértelműen Hesse szülővárosát, Calwot idézi. Innen indul útjára a nagy reményű tizenéves fiú, hogy a várakozáson felül sikeresen letett Landexamen, tartományi vizsga után bekerüljön egy igen neves evangélikus internátusba, a Maulbronn kolostoriskolába. Hans – mint meg-

annyi Hesse-hős – anya nélkül nevelkedik. Ez is hozzájárul későbbi, tragikus sorsa beteljesedéséhez. A sikeresen letett, szigorú felvételi vizsga a kevésbé tehetséges értelmiségi réteg számára tette lehetővé, hogy állami költségen teológus pályára készítse fel a tehetséges és kiválasztott gyerekeket. A Karlsruhe és Pforzheim közelében lévő Maulbronn-i iskola, ahová Hesse is járt, eredetileg ciszterci kolostor volt. Közvetlenül az 1555-ös ágostai vallásbéke után Christoph herceg, az egyik legjelentősebb württembergi fejedelem, fejedelemségében tizennégy férfi kolostort protestáns iskolává alakított át, ahol 14 és 18 év közötti fiúkat készítettek fel a teológiai pályára. Ezek közé tartozott Maulbronn is. Ezekből az iskolákból sokan a híres Tübinger Stiftbe, a tübingeri alapítványi egyetemre kerültek. Itt tanult többek között Hölderlin és Hegel is. A Maulbronn-i emlékek, illetve a regényben is felemlített pedagógiai eszmények visszaköszönnek Hesse későbbi műveiben is: a kolostor a *Nárcisz és Goldmund* című elbeszélésben, a kolostor, de főképpen a pedagógiai eszme képe pedig a részben goethei ihletettségű *Az üvegyöngyjáték* (1943) című nagyregényben.

Hans Giebenrath kezdődő életpályája a vizsga után biztatónak és töretlennek tűnik. A büszke atya, a büszke város – az ifjú pap, aki a vakáció alatt az *Újszövetség* görög nyelvére készíti elő a fiú és tanára, aki különórákkal traktálja matematikából – reményekkel telve bocsátja el a katonai

szigorral működtetett, híres szemináriumba. A kitűnő hebraistaként számon tartott mintatanuló azonban szemlátomást érthetetlen módon, no meg Hermann Heilnerhez fűződő barátsága miatt hamarosan kegyvesztett különccé válik. A regényidő egyetlen évet fog át: az atyai nevelésben és az általános iskolai évek alatt felcseperedett, engedelmes gyermek veszélyes serdülőkorba kerül, melynek kivételes individuális szeszélyeit a szeminárium átlagos lakói és oktatói képtelenek kezelni. Hans Giebenrath alakja számtalan önéletrajzi vonatkozást tartalmaz, de a barát, Hermann Heilner is: monogramja magára a szerzőre utal. Heilner ráadásul beszélő név, annyit jelent, „gyógyító”, „üdvözítő”. Heilner azon Hesse-figurák sorába tartozik, akik a főhősöket egyengetik útjukon, lélekvezetőként működnek. Heilner erős egyéniségű „zseni”, akit kitaszít magából a szemináriumi rendszer, és aki mellett Hans békekötésük és a második barátságkötés után hűen kitart – többek között hűsége miatt fordulnak ellene tanárai is, és távolítják el a szemináriumból.

A regény finom struktúrárendszerében a szülővárosból kivált szeminarista, majd az érthetetlen, tanárait, orvosát ingerlő, elbocsátott diák története, aki visszatér szülővárosába, és lakatostanoncként kezd új életet, kettős síkon követhető nyomon. A gyermek Hans Giebenrath a szöveg felszínén sikeres ifjúként indul el életpályáján: felveszik a Maulbronn-i szemináriumba, tehetséges, szorgos diák benyomását kelti, ám egyszer csak minden

megváltozik. Ideggyengeség miatt röviddel a hivatalos szüenidő előtt haza küldik. Tudják a tanárok, és tudja ő is, hogy nem csupán betegszabadságra tér vissza szülővárosába, de soha többé nem megy vissza a szemináriumba. A szüenidő után lakatossegédnek áll be, újabb barátira tesz szert, szemlátomást jól érzi magát, és szereti a munkáját. Egy esti mulatozás után nem megy haza, másnap a folyóból fogják ki holttestét. Biztosan azt sem tudjuk meg, hogy baleset vagy öngyilkosság történt-e. Giebenrath csöndben ment el az életből, ugyanolyan csöndesen, ahogyan rövidke életében is élt. Egyedül Flaig, a cipésmester teszi fel a mű végén a kérdést, vajon nem hibásak-e valamennyien a fiú halálában: a tanárok, az apa és talán még ő maga is, aki kedvelte ugyan Hansot, de nem törődött vele eleget.

Az ifjú Giebenrath igazi tragédiája az, hogy bár jó szándékkal és alig észrevehetőn, de mégiscsak belekényszerítik egy olyan életformába, amely az átlagostól eltérő, finom és érzékeny lelkületű tehetségeket vagy kivételes egyéneket nem tűri meg. Hans rövid pályája a felvételi vizsga óta kudarcok sorozata. Megbüntetik és kiközösítik, amiért Heilnerrel barátkozik. Egy szerencsétlen véletlen folytán vízbe fullad egyik szobatársa, Hindu, aztán megszökik Heilner, akit ezután eltanácsolnak a szemináriumából. Otthon, a nyári almaszüret idején Hans megízleli a szerelem ízét, de Emma is elutazik. Kedveli és támogatja ugyan új barátja, August, de Hans nem tud megbirkózni a kézmű-

vesek nyers életével – túlságosan gyenge és kifinomult hozzá. Ez az ő igazi tragédiája: gyengesége, kifinomultsága és hajthatatlansága. Nem ismer kompromisszumokat, nem simulékony, és képtelen alkalmazkodni. Tehetséges, becsületes, szeretetre éhes gyerek, ám épp azért taszítják ki a többiek maguk közül, mert nem alkuszik. Még a tanárait is zavarba hozza és megszegényíti magatartásával. Ezért kell távoznia a szemináriumból, és ezért kell távoznia az életből.

A regényben és Hesse egész életművében igen fontos szerepet játszik a víz motívuma. Giebenrath kedveli a vizet: szeret úszni, a sikeres vizsga után apja engedélyezi, hogy a vakációt horgászással töltse. A maulbronni iskola előtti nyári várakozás pozitív szakaszában a víz is kellemes élményekkel ajándékozza meg. Aztán az évszak és a fiú lelkiállapotának változásával megmutatja veszélyes oldalát is: amíg társai korcsolyáznak, az élehetetlen kis Hindu csúszkál a jégen, beszakad alatta, és megfullad. A mű végén Hansot is a víz fogadja magába. Halála csak a felületes szemlélő számára tűnhet rettenetesnek. Giebenrathot az élet ellöki magától, a víz azonban befogadja – márpedig a víz a hessei életműben mágikus erejű elem: állandó változás és mégis ugyanaz a változatlan. Levés és lét, tehát az egység és a harmónia szimbóluma. Nemcsak Giebenrath leli halálát a vízben. Klein, a *Klein és Wagner* című elbeszélés hőse is önkéntesen választja a vízbefúlást, Klingsor a festő, a *Klingsor utolsó nyara* című elbeszél-

lés főszereplője is arra vágyik, hogy Li Tai-póhoz hasonlóan haljon meg. Sziddhárta is vízbe akarja ölni magát, amikor egy kókuszfa alatt álomba zuhan, majd „újjáéled”. És a fő mű, *Az üvegyöngyjáték hőse*, Josef Knecht is egy hegyi tóban leli halálát, miközben versenyt úszik fiatal tanítványával, Titóval és Titóért, akit mestere halála döbbsent rá élete értelmére.

A nyers és erőszakos élet ellöki ugyan magától a Heilnereket és a Giebenrathokat, ám mégsem tűnnek el nyomtalanul. Tiszta életük – mégha oly rövid is, és nem képes kibontakozni, hogy az élet ellenére és az életért alkotó-teremtő munkával ajándékozza meg azokat, akik kitaszították maguk közül – örök példaként szolgál.

Horváth Géza